

KÖRNYEZETTUDATOSSÁG: ATTITÚD VAGY CSELEKVÉS?

MONOSTORI Katalin–HÖRICH Balázs

Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola;
H-1148 Budapest, Nagy Lajos király útja 1-9.; e-mail: kmonostori@bkf.hu

SORECO Társadalomkutatási Tanácsadó Bt.
H-1082 Budapest, Kisfaludy utca 22.; e-mail: balazs.horich@soreco.hu

Abstract: Our research examined in which extent the social attitude and the actual acting, respectively paying willingness match on the area of environmentalism protection, more specifically on the area of selective waste collection. The results revealed that the environmental legislation, investments do not always get support from the inhabitants. Despite the overall social support of the implementation, but not all specific – financial and application – aspects are supported widely. Besides the main hypothesis, we also examined aspects influencing the acting and paying willingness. Based on the research results one might conclude that the two strongest influencing factors are access to information and using democratic opportunities. Age plays a significant role as well: youth and elderly are less motivated than middle-aged. Our hypothesis of the social distrust from the past being one of the most important obstacle to acting has been proved. Contrary to our hypothesis this cannot be significantly influenced even by sanctions. Distrust in the other members of the society has a strong influence on the acting and paying willingness. Based on the results, one might assume that the drive of environmental acting is mainly the social solidarity towards future generations. This assumption is supported by the fact, that families with children have a more active environmental awareness. Religion and gender play less influence.

Összefoglaló: A kutatás azt a kérdést vizsgálta, hogy a lakosság attitűdje és valós cselekvési – illetve fizetési – hajlandósága mennyiben esik egybe a környezetvédelem, s azon belül a szelektív hulladékgyűjtés területén. A problémafelvetés során kapott eredmények arra mutattak rá, hogy a környezetvédelmi jogszabályalkotások, beruházások nem bírják minden esetben a lakosság támogatottságát. Bár megvalósítása társadalmi egyetértéssel alapszik, de annak minden részletét – költségeit és használatát – a rendszer végső láncszemei nem fogadják el teljes körűen. A főhipotézis mellett a cselekvési és fizetési hajlandóságot befolyásoló tényezőket is vizsgáltuk. A kutatási eredmények arra engednek következtetni, hogy az erősen befolyásoló tényezők közé tartozik az információhoz jutás, valamint a demokratikus lehetőségek kihasználása. Az életkor jelentős szerepet játszik, a fiatalabb és

idősebb korosztály kevésbé motivált, míg a középkorúak aktívabbak a fenti kérdéskört illetően. Bebizonyosodott az a hipotézis, hogy a korábbi évek társadalmi bizalmatlansága az egyik legnagyobb gátja a cselekvésnek, amelyet a hipotézissel ellentétben szankciókkal sem lehet nagymértékben befolyásolni. A társadalom többi tagjával kapcsolatos bizalmatlanság erőteljes hatást gyakorol a vizsgált cselekvési és fizetési hajlandóságra. Az eredmények alapján feltételezhetjük, hogy a környezetvédelmi cselekvésekben elsősorban a jövő generációja iránti társadalmi szolidaritás gyökerei húzódnak meg. Ezt igazolja a gyerekekkel rendelkező háztartások aktívabb környezettudatossága, illetve a vallásosság vagy a nemi szerepek hatásainak alulmaradása.

Keywords: social solidarity, social act, selective waste collection, conditional evaluation, payment willingness, acting willingness, environmentalism, environmental attitude

Kulcsszavak: társadalmi szolidaritás, társadalmi cselekvés, szelektív hulladékgyűjtés, feltételes értékelés, fizetési hajlandóság, cselekvési hajlandóság, környezetvédelem, környezeti attitűd

BEVEZETÉS

Az emberek környezettel kapcsolatos attitűdjei változtak az elmúlt évtizedek során. Az egészséges környezettel kapcsolatos várakozásokban egyre több kockázati faktor jelenik meg, ami az intenzív információáramlással, a fejlettebb technikai eszközök által biztosított mérési eredményekkel, a tudományos munkák által felismert összefüggésekkel és az új kockázati források megjelenésével magyarázható. A fokozódó környezetszennyezés arra kényszeríti az embert, hogy újragondolja a természethez és gazdasághoz való viszonyát. Amíg az ősi társadalmak gazdaságai nem veszélyeztették az ökoszisztémák egészségét, addig ez a modern gazdaságnál reális veszély. Bacow és Wheeler (1984) az emberek biztonság iránti igényével indokolja, hogy a környezetvédelem az utóbbi évek kiemelt témájává vált. Véleményük szerint az ipari és technikai fejlődés támogatása már nem élvez egyértelműen elsőbbséget a társadalomban, amit az iparosodás és a gazdasági forradalom következtében az elmúlt években felmerült helyi és globális kockázati tényezők indokolnak. Az elméletek a mindennapi politikai életben is visszaköszönnék. A korábbi évek jelentéktelen vagy annak vélt hatásai kumulálódnak, új technológiák magas kockázati szinttel jelennek meg (atomerőművek), illetve az egyes környezeti problémák megoldása egyes szűk csoportoknak magas kockázati szinttel járó veszélyforrást jelent (veszélyeshulladék-lerakók).

A szakirodalmi munkák is arra utalnak, hogy az emberek igényeinek és érdekeinek figyelembe vételével indult meg egy új irányú gondolkodás, amely a gazdasági tevékenységet bizonyos aggodalommal figyeli. A társadalom által felhatalmazott szűk politikai elit, valamint a szakmai folyamatokat, azok negatív hatásait ismerő tudományos elit együttműködésének eredményeként új törvények, szabályozók léptek életbe. Az

Szociológiai Szemle 2008/2.

Egyesült Királyságban, majd egész Európában mind a politikát, mind a közbeszédet tematizálta a Sir Nicholas Stern által készített ún. Stern Jelentés, mely a globális felmelegedés kérdéseivel foglalkozik (<http://www.hm-treasury.gov.uk>). Ezzel egyidejűleg egyre aktívabbak lettek a környezetvédelmi mozgalmak. A fenti tényezők együttesen elérték, hogy a környezetvédelem témája folyamatosan napirenden legyen.

A folyamatokból arra következtethetünk, hogy a társadalomban folyamatos érték-váltás megy végbe, amelyben a fogyasztói társadalom abszolút értékei megkérdőjeleződnek, egy újfajta életmód kialakulása figyelhető meg, amely a hosszú távú, a következő generációknak is biztonságot nyújtó magatartásformát részesíti előnyben.

Magyarországon a környezetvédelem politikai és szakmai háttere kezdetektől fogva elszakadt a társadalomtól, s a rendszerváltás óta csak minimális szinten reprezentálta a többség értékválasztását. Kölcsönösen hiányoznak csatornák és fórumok az információk eljuttatására és a döntések legitimitációjára. A döntések bizonyos területeken elsősorban szakmai alapokon, a társadalmi hatások, támogatottságuk részletesebb ismerete nélkül születnek. A környezetvédelmi tevékenység önjáróvá vált, amely azonban nem csak a gazdaságra – amelynek célja a társadalmi igények kielégítése profitmaximalizálás segítségével – hanem a társadalom tagjaira is kötelelességeket, feladatokat ró. Így a társadalom már csak a tagjait személyesen érintő hatásokon keresztül szembesül az intézkedésekkel.

A probléma egyik legkarakteresebb kiváltó oka, hogy a nyugat-európai országokkal szemben hazánkban – az európai uniós csatlakozás következtében – ugrásszerűen mentek végbe változások a környezetvédelmi jogszabályok, intézkedések, intézményrendszerek, beruházások területén, s a korábbi 40 év környezetvédelmi hiányosságait gyorsított ütemben behozva már – a többi nyugat-európai országhoz hasonlóan – a világ globális problémáinak megoldása a szakmai és tudományos szakértői csapat feladata (pl. globális felmelegedés, GMO, fenntartható fejlődés). A környezetvédelmi attitűdök kialakulása azonban jóval lassúbb szocializációs folyamat eredménye, amelyet nem lehet erőszakkal meggyorsítani. Így Magyarországon a közgondolkodásban már a globális klímaváltozás hatásainak csökkentése áll, míg a lakosság többsége még mindig nincs tisztában a környezetvédelmi alapismeretekkel sem, nem tette magáévá a környezettudatos cselekvés alapjait (pl. illegális hulladékelhagyással kapcsolatos magatartás, szelektív hulladékgyűjtés, veszélyes hulladékok kezelése).

Az egyik legérzékenyebb terület a gazdasági szabályozók használata. Bevezetésükkel a cél, hogy az egyes kibocsátó vállalatokon keresztül befolyásolják a társadalom fogyasztási szokásait. A piaci szereplők profitmaximalizálási tevékenysége azonban szembekerülhet a gazdasági szabályozó által felállított követelményekkel, ha azok nem felelnek meg a lakosság keresleti igényének, s nem is változnak rugalmasan a megváltozott feltételeknek megfelelően. A piaci szereplők csak akkor tudják a jogszabály által előírt feltételt és a profitmaximalizálás feltételét egyidejűleg teljesíteni, ha azokat a környezetvédelmi attitűdöket próbálja meg befolyásolni, amely a termék fogyasztóját jellemzi. A jogszabályok bevezetésének, türelmi idejének meghatározásához így elengedhetetlen a társadalom környezettudatos attitűdjeinek mélyebb ismerete. Nem várható el, hogy egy magas környezettudatossággal bíró ország esetén működő rendszer változatlan formában adaptálható legyen egy alacsonyabb környezettudatossággal bíró ország működési kereteibe. Ezekben az esetekben a gazdasági

összehasonlító mérőszámok mellett a társadalmi alkalmazkodási képesség szempontjait is figyelembe kell venni. Ehhez szintén alkalmas módszertanra van szükség.

Az információhoz való hozzáférés, a sajtószabadság, valamint az informatikai és kommunikációs forradalom – a rendszerváltás következményeként – olyan adathalmazt zúdítottak a társadalomra, hogy azon belül a környezetvédelem csak minimális szerephez juthatott. A demokratikus választások eredményeként a lakosság a választott parlamenti képviselők illetve polgármesterek, önkormányzati testületek kezébe helyezte a döntést, többek között a környezetvédelmi kérdések megfelelő kezelését illetően. Ezzel egyidőben a társadalom többsége azonban nem él demokratikus jogaival, az új jogszabályok és egyezmények által nyújtott lehetőségekkel: nem tájékozódik a környezetét érintő kérdésekről. A korábbi hagyományos patriarchális állami szerep fennmaradt, a lakosság továbbra is az államtól várja a környezetvédelemmel kapcsolatos aktivitást, saját egyéni szerepét jóval kisebbnek értékeli.

A lakosság aktív bekapcsolódását nehezíti, hogy a civil szervezetek korábban nem törekedtek tagságuk növelésére, lakossági támogatottságuk fokozására. Céljuk elsősorban – közpénzekből finanszírozva – a nyugat-európai tudás, tapasztalat és az ott látott stratégiai irányok átvétele, követése. Így a mozgalomnak nem csak a lakosság felé közvetítő funkciója, de társadalmi legitimitása is hiányzik.

Feltehetően a fenti okok következtében nem kerül olyan zöld értékeket képviselő „zöld párt” a Parlamentbe, amelytől valódi társadalmi támogatottsággal bíró környezetvédelmi aktivitás lenne várható.

Véleményünk szerint a fentiek eredményeként az elmúlt években, és a következő évtizedben Magyarország környezetvédelmi infrastrukturális és szabályozási folyamataiban robbanásszerű változások következtek-következnek be, amelyek nem a társadalom igényeire válaszolnak, hanem szakmai szempontoknak, nemzetközi elvárásoknak, tudományos ajánlásoknak tesznek eleget. A konfliktusforrás azonban megmaradt, mivel a beruházások és a gazdaságot szabályozó mechanizmusok negatív hatásai a társadalom jelentős számú tagját is érintik.

Hipotézisünk szerint a lakosság környezeti attitűdjeit csak felszínesen ismerjük és az alkalmazott módszertan finomhangolására van szükség annak érdekében, hogy az egyes kutatások eltérő eredményei, illetve a kutatási eredmények és a valós életben megjelenő reakciók közti ellentmondásokat feloldhassuk.

A kutatás során arra tettünk kísérletet, hogy a feltételes értékelés módszertanának segítségével minél részletesebb információkat tárjunk fel a lakosság környezeti attitűdjeivel kapcsolatban. Ennek segítségével szeretnénk rámutatni az alkalmazott módszertan, valamint a befolyásoló tényezők megismerésének fontosságára, s szeretnénk igazolni azt az állítást, miszerint a szakmai alapokon nyugvó állami, önkormányzati döntések csak alacsony szinten bírják a lakosság támogatottságát. Ezzel azt az állítást igazoljuk, hogy a társadalmi szolidaritás megnyilvánulása a környezetvédelem területén más módszertannal végzett felmérésekkel ellentétben alacsony szintű. Az állítás tesztelését egy konkrét területen, a szelektív hulladékgyűjtésre, a hulladékgazdálkodási beruházások elfogadottságára vonatkozóan végezzük el. Célunk az, hogy rámutassunk: míg a közvélemény-kutatások alapján a környezetvédelem, a szelektív hulladékgyűjtés az egyik legelfogadottabb terület, mélyebb elemzésekkel kiderül, hogy a valódi támogatottság jóval alacsonyabb szintű.

Az eredményeket befolyásoló magyarázó tényezőkkel kapcsolatos hipotéziseinket a magyarországi társadalmi helyzetből fakadó logikai következtetések és a társadalmi szolidaritás elméletének segítségével fogalmaztuk meg.

A KUTATÁS CÉLJA

Az európai uniós forrásokból megvalósuló környezetvédelmi beruházások és a csatlakozás során elvárt jogszabályi változtatások társadalmi elfogadtatására fordított tevékenységet gyakran felesleges pénzkidobásnak ítélik meg a jogalkotók és a beruházások kedvezményezettjei. Indoklásként azon válaszok túlsúlya köszön vissza, amelyek azt állítják, hogy a környezetvédelem Magyarországon igen népszerű, társadalmilag támogatott szakmai terület, így minden intézkedés, amely az egészséges környezet és természet megőrzését szolgálja, automatikusan társadalmi elfogadással is bír.

Hasonlóságot fedezhetünk fel az egészségügyi és nyugdíjreform területével, ahol évtizedekig hitték a döntéshozók, hogy a közvélemény-kutatásokban visszaköszönő többségi egyetértés a megújulás szükségességével elegendő háttérrel biztosít a folyamatok megkezdéséhez, a patriarchális állami szerep visszaszorításához.

A tanulmány célja, hogy árnyalja azt az ellentmondást, amely a jelenlegi környezetvédelmi szakmai munkát jellemzi Magyarországon. A szelektív hulladékgyűjtés konkrét példáján keresztül mutatunk rá, hogy a környezetvédelmi és az azzal kapcsolatos tudományos munkák nem mellőzhetik a társadalom megismerésével kapcsolatos további társadalomtudományi kutatásokat, s az ezeken alapuló intézkedéseket, mivel ezek hiánya rövid és hosszú távon is konfliktusokhoz vezethet. A konfliktusok fő forrása, hogy a környezetvédelem területén végbemenő jogszabályi változások és beruházások nem számolnak a társadalom valós környezettudatosságával. A kutatási eredményekben összekeverednek az egyéni attitűdök és a társadalmi elvárásoknak való megfelelés igénye. Így a döntések bizonyos területeken elsősorban szakmai alapon, a társadalmi hatások részletesebb ismerete, illetve azok valós társadalmi támogatottsága nélkül születnek. Az intézkedések hatásai azonban rövid és hosszú távon a társadalom tagjaira is kötelelességeket, feladatokat rónak. Így a lakosság már csak a személyes hatásokon keresztül szembesül az intézkedésekkel, amelyek ezután erőteljes potenciális konfliktusforrásként jelennek meg.

A szelektív hulladékgyűjtés témakörében végzett empirikus kutatási eredmények segítségével mutatunk rá, hogy a lakosság környezetvédelemmel kapcsolatos attitűdjei nem hordoznak magukban valós támogatottságot. A történelmi beágyazottság és az információs csatornák hiánya miatt a környezetvédelem népszerű, de tartalmában nem megfelelő mértékben támogatott terület.

MÓDSZERTAN, KUTATÁS IDŐZÍTÉSE

A magyar lakosság környezeti tudatát vizsgáló kutatások elsősorban a rendszerváltozást követően, majd az európai uniós csatlakozást megelőzően születtek. Nem csak a hazai adatokat értékelték, hanem nemzetközi összehasonlítások révén Európában illetve a régióban betöltött beállítódásainkra is rámutattak. A kutatások fókuszában első-

Szociológiai Szemle 2008/2.

sorban a környezeti problémák súlyosságának észlelése, prioritásaik feltárása, a környezeti állapotnak (és változásainak) minősítése állt. Kisebb jelentőséget kapott a cselekvési lehetőségek megítélése és mérése, valamint a környezeti tudat alakulását befolyásoló tényezők megismerése. Az így született adatok jó tájékozódási pontot nyújtottak az évek során bekövetkezett változások megismeréséhez, azonban nem vetették figyelembe annak a lehetőségét, hogy a válaszok a témával kapcsolatos attitűdöket, s nem a valós egyéni támogatottságot, beállítódást mutatják.

A jelen kutatás kiindulópontja az volt, hogy a környezetvédelemmel kapcsolatos társadalmi normaszint és az egyéni valós támogatottság között nagyságrendi eltérés van, amelyet az általános attitűd-kérdőívek nem fednek fel. Ennek az alaphibának a kiküszöbölésére, a különbség mérésére az általános attitűdkérdések mellett a feltételes értékelés (contingent valuation) mutatkozott alkalmazható módszernek. Az irodalmi áttekintés rámutatott, hogy a szakértői egyeztetések eredményeként (NOAA felkérés alapján) bizonyos feltételek teljesülése esetén a módszer a szükséges mértékben megfelel a megbízhatósági (reliability) kritériumoknak. („can produce estimates reliable enough to be the starting point of a judicial process of damage assessment, including lost passive use values.” Federal Register 4601, January 15, 1993). A módszertan által megkövetelt szempontok betartásával végeztük el a kérdőív összeállítását, a kutatási terv véglegesítését.

A kutatásra 2006. márciusában került sor 1500 fős országos reprezentatív személyes adatfelvétel keretein belül. A kutatást a Marketing Centrum Kft. végezte.

A kutatás eredményeit korábbi kutatási eredmények összevetésével ismertetjük.

HIPOTÉZISEK – EREDMÉNYEK

A hipotéziseket a társadalmi szolidaritás, kollektív cselekvés szakirodalmára támaszkodva, valamint további logikai következtetések alapján állítottuk fel.

Az értékelési munka során két területre helyeztük a hangsúlyt. Első lépésben teszteltük, hogy valós különbség fedezhető-e fel az általános attitűdkérdések eredményei és a cselekvési, illetve fizetési hajlandóság által jelzett eredmények között. Második lépésben az új módszer segítségével analizáltuk, hogy kiket tekinthetünk a környezettudatos csoportba tartozóknak, illetve milyen dimenziók mentén tudjuk ezeket a csoportokat leírni.

Attitűd és cselekvési, fizetési hajlandóság

Az empirikus kutatás igazolta az a hipotézist, miszerint a szelektív hulladékgyűjtéssel kapcsolatos lakossági támogatottság jóval alacsonyabb szintű cselekvési és fizetési hajlandóságot takar, mint ahogyan az attitűdkérdések alapján erre következtethetnénk.

Amíg a lakosság 87%-a azon az állásponton van, hogy a szelektív hulladékgyűjtésnek mielőbb tért kell hódítania, már csak 72% tartja magára nézve kötelezőnek a szelektív hulladékgyűjtést. A valós támogatottság mértéke azonban még ennél is alacsonyabb. A szelektív hulladékgyűjtés rendszerének bevezetése extra költségekkel jár, amelyeket a rendszer használóinak kell megfizetniük. Ezt az előzetes kalkulációk

Szociológiai Szemle 2008/2.

szerint átlagosan 700 Ft-ot¹ azonban a háztartásoknak csak 23%-a hajlandó megfizetni. A válaszok alapján – amennyiben a szelektív hulladékgyűjtést legalább 3 csomagolási hulladékfrakció gyűjtésével definiáljuk – a háztartások mindössze 15%-a végezetlenleg szelektív hulladékgyűjtést. Annak érdekében, hogy a külső körülmények – nincs lehetőség a külön gyűjtésre – ne torzítsák a cselekvési hajlandóságot, a feltételezett cselekvést is vizsgáltunk. A teljes lakosság 27 százalékára tehető azok aránya, akik legalább 3 csomagolási hulladékot hajlandóak lennének külön gyűjteni a jövőben.

1. táblázat A szelektív hulladékgyűjtéssel kapcsolatos attitűdök és cselekvési, fizetési hajlandóságok összefoglalása²

	Lakossági	Normától történő eltérés nagysága (%pont)
Elvi egyetértés	87%	+15
Magára nézve kötelezőnek tartja (norma)	72%	0
Jelenlegi önbevallott szelektív hulladékgyűjtés	15%	-57
Feltételezett cselekvés (3 féle hulladékfrakció gyűjtése)	27%	-45
Fizetési hajlandóság valós összegben (700 Ft)	23%	-49
Fizetési hajlandóság valamely összegben	56%	-16

Ilyen típusú háromlépcsős adat nem áll rendelkezésre más kutatásoknál, de hasonló kérdésekre vonatkozóan bizonyos adatok összehasonlíthatóak a kapott eredményekkel. A TÁRKI (1993. ISSP) kutatásában a lakosság 50%-a válaszolta, hogy soha nem válogatja külön a hulladékot. 18% volt azok aránya, akik saját bevallásuk szerint mindig, 12% pedig akik gyakran válogatják szét hulladékukat. Arra vonatkozóan azonban nincs információ, hogy ez egy, vagy többféle hulladék szelektív gyűjtését jelenti. Szintén ebben a kutatásban találunk az áldozatvállalásra vonatkozó kérdéskört is, amely egy öt fokozatú skálán mérte azt, hogy a lakosság mennyire lenne hajlandó magasabb árakat, adókat fizetni, vagy éppen mennyire lenne hajlandó életszínvonalának ideiglenes csökkentését elfogadni a környezetvédelem érdekében. Már az 1993-as kutatást is inkább az elutasítást jellemezte. A magasabb árakat a megkérdezettek egyharmada, a magasabb adókat mindössze a lakosság egyheted része vállalta volna fel, míg az életszínvonal-csökkenést a megkérdezettek csupán egynyolcadnyi része fogadta volna el. Az 1996-os kutatás további csökkenést mutatott az áldozatvállalási készség esetében. A három kategória 15%-ra, 5%-ra illetve 3%-ra csökkent. Ezzel párhuzamosan majdnem kétszeresére nőtt a teljes mértékben elutasítók aránya.

A szelektív hulladékgyűjtés szempontjából az áldozatvállalás fontosságára és egyben a lakosság áldozatvállalási hajlandóságának alacsony szintjére mutat rá számos korábbi kísérleti program tapasztalata (pl: Sopron, Sátoraljaújhely, Balatonfüred, Debrecen). E kezdeményezések azért buktak meg, mert a programok során anyagi kedvezményekkel segítették a szelektív hulladékgyűjtés elterjedését (pl. 10% szemétdíjkedvezmény), s a támogatással finanszírozott kísérleti program forrásainak meg-

1 A KvVM 2005. évi előzetes kalkulációi alapján.

2 Az összefoglaló táblázat a *Függelékben* található, alábbi kérdések eredményeit mutatja: 101a–101f.

szűnését követően nem volt lehetőség a rendszer fenntartására, költségeinek finanszírozására (Vári és társai 1997; Gentischer és társai 1997).

A gyakorlati ténynek azonban ellentmond a gödöllői mintakörzetben végzett hipotetikus kutatás, amely során a megkérdezettek 42%-a magasnak tartotta a jelenlegi hulladékdíjat (amelybe a szelektív hulladékgyűjtés költségei még nem épültek be), 78% mégis azt állítja, hogy vállalná a szelektív gyűjtés fáradsalmait. Csak 14% nyilatkozott úgy, hogy csak abban az esetben gyűjtené hulladékát szelektíven, ha a szemétdíj csökkenne, s mindössze 8% utasította el a környezeti cselekvést. A kutatási eredmények és beszámolók is jól mutatják az attitűdkérdések és valós támogatottság közti különbségeket (Gentischer és társai 1997).

Kutatásunk fő hipotézise, miszerint a lakosság attitűdjei, illetve valós cselekvési és fizetési hajlandósága között feszültség húzódik, bebizonyosodott. 1993-hoz és 1996-hoz képest a magyar lakosságot jelenleg valamivel nagyobb áldozatvállalási hajlandóság jellemzi, ám ez a differencia az eltérő mérési módszertan következménye is lehet.

Ugyanakkor kíváncsiak voltunk arra is, vajon a környezettudatosság attitűdje mögött milyen okok húzódnak meg. Összesen 12 alhipotézist vizsgáltunk.

Környezettudatos csoport definiálása

A további elemzésekhez, az alhipotézisek teszteléséhez három függő változót alakítottunk ki. Szétválasztottuk a szelektív hulladékgyűjtéssel kapcsolatos jelenlegi gyakorlatot (megvalósult cselekvés) és a szelektív hulladékkezelési rendszer bevezetése esetén jelzett cselekvési hajlandóságot (feltételezett cselekvés). A megvalósított és a feltételes cselekvés mutatóinak segítségével egy egyszerű indexet hoztunk létre, amely a szelektíven gyűjtött/gyűjtendő hulladékféleségek számosságát fejezi ki. Elemzésünkben sajnos nem tudtunk figyelemmel lenni arra, hogy az adott hulladékfajta milyen gyakorisággal fordul elő a megkérdezettek háztartásában. Természetesen figyelemmel kell lenni arra is, hogy az, valaki hányféle hulladékot kezel szelektíven, csak korlátozott értelemben jelent nagyobb környezettudatosságot. A fizetési hajlandóságot (harmadik függő változónk) a fizetendő összeg nagyságával mértük.

Az alhipotézisek első csoportját elsősorban más területeken megvalósuló kollektív cselekvést hátráltató tényezők (potyautasság, alacsony hatékonyságú ellenőrzés, a szankcionálás hiánya, a lakosság számára átláthatatlan állami redisztribúció) alkotta. Jelen kutatásban a közösségi bizalommal és a szankcionálással kapcsolatos attitűdök környezettudatos viselkedésre és költségvállalásra gyakorolt hatásának ellenőrzésére volt lehetőség:

A közösségi bizalom befolyásoló ereje

Hipotézisek – eredmények

A hipotézis felállításakor abból a feltételezésből indultunk ki, hogy a szocialista rendszer által bevésődött potyautasság, és a szabályok be nem tartása, az állam kijáratossága elfogadható, elvárt viselkedési normává vált, függetlenül attól, hogy léteznek-e

Szociológiai Szemle 2008/2.

szankciók és ellenőrzések. Kahnemann, Knetsch és Thaler (1991) arra mutatott rá, hogy nem kooperatív magatartás esetében a csoport erős emocionális reakciót produkál. Amennyiben ez az erős emocionális reakció – miután az ellenőrzés nem a csoport kezében volt – az évek során elmaradt, úgy a „nem kooperáció” maradt tipikus tevékenységi forma. Ebben az esetben sem a bizalom, sem a kooperáció nem jellemző a csoporton belül (Uzzi 1997). Lindenberg (2002) is hangsúlyozza, hogy a kooperációhoz szükséges, hogy létezzen kollektív tudat, az egyéneknek legyenek kapcsolatok a külvilággal, ahonnan folyamatosan visszajelzést kapnak a szolidaritási keretre. Amennyiben ez a keret nem létezik, úgy a nem kooperálás csak tovább erősödik. Véleménye szerint szükséges egy minimális számú csoport megléte annak érdekében, hogy a szolidaritási keret stabilizálódjon. Ezt igazolja Elster megközelítése is (1995), aki szerint amennyiben ez hiányzik, akkor az együttműködést követők személye nem biztosított. Ockenfels és Weimann (1999) kutatásában Kelet- és Nyugat-Németország állampolgárainak összehasonlításában a várakozással ellentétben – elképzelhetően a fenti érvek okán –, a nyugat-németországi emberek szolidárisabbak voltak.

A kutatás eredményei azt mutatták, hogy a magyar lakosság igencsak szkeptikus tekintetben, hogyan valósulnak meg a közösségi cselekvések. A többség (61%) csak nagy baj esetén gondolja, hogy az emberek többsége az ország és a közösség érdekében cselekszik. A környezetvédelmi témák tekintetében ez az arány még nagyobb. A lakosság kétharmada látja úgy, hogy ők maguk ugyan tesznek a környezetvédelemért, de eredménytelenül, mert mások nem tesznek érte semmit.

A Fact 1993. évi Péccsett végzett kutatásában arra a kérdésre, hogy „Mennyire lehet számítani a környezetvédelmi problémák megoldásában az alábbi szereplőkre?”, egy egytől ötig terjedő skálán az egyének önmagukat 3,66 átlagpontszámmal jellemezték. A TÁRKI 1993-as nemzetközi kutatásában (ISSP, 1993) két állítás mentén mérte a lakossági attitűdöket. Az állítások az alábbiak voltak: „A hozzám hasonló embereknek túl nehéz tenni akármit is a környezetért” (1.), „Megteszem a környezetért azt, ami helyes, még akkor is ha több pénzbe és időbe kerül” (2.). A magyar lakosság mindkét állítással való egyetértésben a nemzetközi élbolyban volt található, 20% illetve 11%-os egyetértési aránnyal. Ennél magasabb értékeket az első állítás esetében csak Csehország, Bulgária és Oroszország mutatott. A második állítás elfogadottsága (az említett országokon kívül) ugyancsak magas volt Nyugat- és Kelet-Németországban, Izraelben és Japánban. Ez a nemzetközi kutatás mutatott rá arra is, hogy a magyar lakosság a többi honfitárs környezetvédelmi aktivitásáról igen pesszimistán nyilatkozik. Kiugróan magas arányban értettek egyet azzal a kijelentéssel, hogy „az emberek nem törődnek a közvetlen környezetükkel sem” (40%).

Az általános bizalomhiánynak kimutatható befolyása van a megvalósult és feltételezett cselekvésre vonatkozóan. A környezetvédelmi társadalmi attitűdök tekintetében az optimista vélekedések nagyobb megvalósult és feltételezett cselekvési hajlandósággal, nagyobb fizetési hajlandósággal járnak. Valószínűsíthetjük, hogy a folyamat beindulásával további személyek csatlakoznak a környezetvédelmi tevékenységhez. Várható, hogy egy lassú folyamat eredményeként a környezettudatos lakosság eléri azt a kritikus tömeget, amely a szelektív hulladékgyűjtés tömeges, hullámszerű elterjedését biztosítja.

2. táblázat Közösségi bizalom és környezettudatosság kapcsolata
(érdemben válaszolók, átlagok)

Melyik állítás a legjellemzőbb a megkérdezettre?	Megvalósult cselekvés	Feltételezett cselekvés	Fizetési hajlandóság (Ft)
Sokat teszek a környezetvédelemért, és úgy látom, hogy mások is sokat tesznek érte	4,46	8,22	384
Teszek a környezetvédelemért, de ennek nem látom az eredményét, mert mások nem tesznek semmit sem	3,53	6,99	314
Nem teszek a környezetvédelemért, mert ennek úgyszincs eredménye, amíg mások nem tesznek semmit sem	2,76	4,83	171
Összes megkérdezett	3,42	6,67	285

A szankciók befolyásoló ereje

Hipotézisek – eredmények

A közösségi cselekvések tekintetében fontosnak tartottuk a szankcionálás befolyásoló erejének mérését is. Kiindulópontunk az volt, hogy jelenleg alacsony hatékonyságú az ellenőrzési rendszer, amit a lakosság természetesen érzékel is. Ugyanakkor emiatt a kollektív cselekvés szintén alacsony szintű. Olson (1965), Lindenberg (2002) kiemelt jelentőséget tulajdonít a szabályozásnak és a szankcióknak a kollektív cselekvés tekintetében. Amennyiben ezek meglétének megítélése alacsony szintű, úgy a kollektív cselekvés elmarad, általános magatartássá válik az elvárások be nem tartása, s így a társadalmi szolidaritás szintjén is az érdektelenség válhat jellemzővé.

Pozitív, de enyhe kapcsolat mutatható ki a megvalósított, a feltételezett cselekvés és a fizetési hajlandóság, illetve a szankcionálás mértéke között. Azaz azokra a megkérdezettekre, akik szerint a jelenleginél még szigorúbb büntetést kellene kiszabni, nagyobb környezettudatosság és ezzel összefüggésben magasabb fizetési hajlandóság jellemző. Ez hipotézisünkkel ellentétben nem azt az eredményt hozta, melyre számítottunk. Úgy tűnik, hogy akik alulértékelik a jelenlegi szankcionálási rendszert, azok környezettudatossága magasabb.

3a. táblázat Szankcionálással kapcsolatos attitűdök és környezettudatosság kapcsolata (összes megkérdezett, átlagok)

Melyik állítással ért egyet a leginkább?	Megvalósult cselekvés	Feltételezett cselekvés	Fizetési hajlandóság (Ft)
Jelenleg sokan szabályellenesen cselekszenek (szemetelnek, illegálisan helyeznek el szemetet) annak ellenére, hogy az ellenőrzés hatékony és gyakori (12%)	3,63	6,92	349
Jelenleg sokan szabályellenesen cselekszenek, mert az ellenőrzés nem hatékony (70%)	3,50	6,80	294
Jelenleg csak kevesen hágják át a szabályokat, mert az ellenőrzés hatékony (6%)	3,27	6,52	258
Nt/nv (13%)	2,79	5,77	184
Összes megkérdezett	3,42	6,67	285

3b. táblázat Szankcionálással kapcsolatos attitűdök és környezettudatosság kapcsolata (összes megkérdezett, átlagok)³

	Megvalósult cselekvés	Feltételezett cselekvés	Fizetési hajlandóság (Ft)
Szigorúbban kellene büntetni (20%)	3,81	7,33	340
Egyetért a büntetés mértékével (58%)	3,38	6,75	297
Túl szigorú a büntetés mértéke (16%)	3,25	6,20	200
Nt/nv (5%)	2,83	4,73	206
Összes megkérdezett	3,42	6,67	285

Az informáltság szerepe

Hipotézisek – eredmények

Magyarországi kutatások közül Csontos–Kornai–Tóth (1996) kutatásában mutatnak rá arra, hogy a magasabb iskolai végzettség segíti a bevett gyakorlattól, a status quo-ról való elmozdulást. Emellett logikailag könnyen érvelhetünk amellett, hogy amennyiben adott cselekvés szükségességét az egyének jobban értik, úgy nyitottabbak az együttműködésre, hiszen a jó cselekvés érzése, a warm glow effect annál erőteljesebben érvényesül.

A környezettudatosságot befolyásoló tényezők tesztelése során az informáltság terén tapasztalhattuk a legerősebb összefüggéseket. Nemcsak a megvalósított cselekvés és a feltételezett cselekvés, de a fizetési hajlandóság esetén is erős korrelációs értékeket kaptunk. Megállapíthatjuk, hogy a társadalom alulinformáltsága az egyik legfőbb oka a környezettudatosság alacsony szintjének. Ez azonban nem az egyedüli magyarázat, hiszen azok sem vállalják feltétlenül a cselekvést, akik a szükséges információval rendelkeznek.

3 A Függelékben található 301a 48. és a 49. kérdések válaszai alapján összeállított tábla.

Az eredmények azt mutatják, hogy a magyar lakosság a szelektív hulladékgyűjtés alapinformációit sem ismeri megfelelő mértékben. A megkérdezettek 7 százaléka egyetlen olyan hulladékféleséget sem tudott (spontán) megnevezni, amit véleménye szerint már a háztartásokban szelektíven kellene gyűjteni. Leggyakrabban kettő-négy hulladékfajta jelöltek meg (egyenként 18-19 százalékyian), ami leggyakrabban a műanyag palackok, a papíralapú szemét és az üvegek különválogatására vonatkozott. A veszélyes hulladéknak számító elemeket, akkumulátorokat csak tízből három megkérdezett említette, és láthatóan a lejárt gyógyszerek helyes kezelése sincs mélyen a köztudatban (21%). A kutatásban arra is megkértük a válaszolókat, hogy említsenek annyi veszélyes hulladékot, amennyit csak tudnak. Az alulinformáltság ebben a kérdésben még erőteljesebben jelentkezett, mint az előző esetben: a lakosság több mint fele legfeljebb két, háromnegyede pedig maximum három veszélyeshulladék-féleséget tudott említeni (és hozzá kell tenni, minden tizedik válaszadó egyetlen veszélyes hulladékot sem említett).

Az informáltság és a környezettudatos preferenciák között a legerősebb kapcsolat abban az esetben mutatható ki, ha azzal állítjuk párba függő változóinkat, hogy milyen hulladékokat kellene gyűjteni. Ebből a szempontból viszont a korrelációs együttható értéke (.326) értékelésünk szerint akár alacsony is lehet (azaz a tudott, de meg nem valósított cselekedetekre mutat rá). A veszélyes hulladékok ismerete leginkább a megvalósított cselekvésekkel áll kapcsolatban.

4. táblázat Informáltság és környezettudatosság kapcsolata (Perason-féle korrelációs együtthatók, zárójelben a szignifikanciahányados)

	Megvalósult cselekvés	Feltételezett cselekvés	Fizetési hajlandóság (Ft)
Mit kellene szelektíven gyűjteni	,326 (,000)	,240 (,000)	,211 (,000)
Mik a veszélyes hulladékok	,232 (,000)	,175 (,000)	,185 (,000)

A szelektív hulladékgyűjtésre vonatkozó ismereteket önállóan nem, de a környezeti információkhoz való hozzáférés iránti igényt az Eurobarometer 1993-as vizsgálatában mérték. A magyar megkérdezetteknel – hasonlóan a többi EC országokhoz – a jobb informáltságra való igény határozottan megfogalmazódott. Bár a megadott válaszalternatívák előre jelezheték a válaszokat, a magyar vizsgálat érdekes tapasztalata, hogy számos megkérdezett nem tudott egyértelműen dönteni arról, hogy akar-e az adott környezeti ismeretnek, tudásnak birtokában lenni. A kutatás arra is rámutatott, hogy a magyar válaszadók 21%-a senkinek sem hisz a környezeti kérdésekben. Ez az arány még a legpesszimistább angolokat is (13%) jelentősen felülmúlja. A hitelességet a tudósok, kutatók bírják, csak azt követik a civil szervezetek. Ez az EC országokban fordított tendenciát mutat.

A médiafogyasztás, a világ iránti nyitottság befolyásoló ereje

Hipotézisek – eredmények

A környezetvédelem területén a magyarországi médiumok – elsősorban az elektronikusak – azoknak az eseményeknek szentelnek nagyobb hangsúlyt, melyek katasztrófahelyzetekként mutathatók be, és elrettentő képsorokkal ábrázolhatók. Ezzel garantálható az elvárt nézettség, illetve olvasottság. Ostrom (1990), Raub és Weesie (1990) tanulmányából az derült ki, hogy a negatív jövőkép elősegíti a kooperációt. Ebből arra a logikai következtetést vonhatjuk le, hogy a médiafogyasztási szokások nagymértékben meghatározzák a cselekvési hajlandóságot a lehetséges következő katasztrófahelyzet elkerülése érdekében.

A kockázatok beazonosítása ma elsősorban a politikusok, szakértők, vagy magukat annak deklarálok monopóliuma. Ezen megnyilvánulások mögött azonban gyakran partikuláris érdekek húzódnak meg. A kockázatok társadalmi kontrollja a média közreműködése nélkül nem valósulhatna meg. A médiának tulajdonítható azonban az is, hogy az emberek túlértékelik a különösen súlyos, de igen ritka kockázatokat, míg a kevésbé súlyos, de gyakran fellépő kockázatokról nem értesülnek (Füzesi–Tistyán 1998). A Gallup 1994. évi vizsgálata alapján az emberek 69%-a környezetvédelmi témaköröket illetően elsősorban a televízióból informálódik. A nyomtatott sajtó és rádió szerepe másodlagos.

A jelenlegi kutatás is hasonló eredményeket kapott. A megkérdezettek 39 százaléka nyilatkozott úgy, hogy rendszeresen olvas valamilyen napilapot és nagyjából ilyen arányban találjuk azokat is, akik vagy soha, vagy csak hébe-hóba lapoznak fel egy-egy újságot. Az elektronikus média népszerűbb: híradót tízből hét ember néz rendszeresen, a rádió hírműsorait pedig minden második ember hallgatja ilyen gyakorisággal. E három mutatóból egy hírfogyasztást mérő főkomponenst szerkesztettünk.

5a. táblázat Hírfogyasztás főkomponens faktorsúlyai
(Eljárás: Principal Component Analysis)

	Faktorsúly
Újságolvasás	,621
Televíziók hírműsorai	,787
Rádiók hírműsorai	,761

Megőrzött információhányad: 53%

A változók közötti korreláció mértékei szignifikánsak, de igen alacsony együtt járást jeleznek. Ennek oka, hogy az elektronikus hírfogyasztás széles körben elterjedt, azaz a környezetvédelmi preferenciák eloszlásának kevés esélye van. Azonban, ha kiemeljük az újságolvasási szokásokat, akkor egy fontos következtetést levonhatunk. Azok körében tapasztalhatunk szignifikánsan alacsonyabb környezettudatossági preferenciákat, akik elzárkóznak a sajtótermékek fogyasztásától. Azaz a rendszeresség alig, a „nyitottság” (vagy lehetőség) ténye viszont erősen befolyásolja az attitűdöket. Ez az összefüggés megszorításokkal, de igaz az elektronikus média fogyasztási szokásaira, illetve az attól való elzárkózásra is.

5b. táblázat Újságolvasási szokások és környezettudatosság kapcsolata
(összes megkérdezett, átlagok)

	Megvalósult cselekvés	Feltételezett cselekvés	Fizetési hajlandóság (Ft)
Nap mint nap több napilapot is elolvas	3,97	7,21	313
Rendszeresen olvas egy napilapot	3,59	7,05	285
Hol ebbe, hol abba a napilapba szokott belenézni	3,67	6,51	315
Csak alkalomszerűen szokott napilapokat olvasni	3,40	6,92	292
Szinte sohasem olvas napilapokat	2,39	5,22	207

Természetesen nemcsak a médiafogyasztási gyakoriság, hanem az érdeklődési terület is fontos befolyásoló szerepet kap. A kutatásban a megkérdezetteknek húsz műsorszortípusról kellett eldönteniük (ezek főleg televíziós műsorszortípusok voltak), hogy mennyire érdeklődnek irántuk. Három jellemző érdeklődési dimenziót sikerült elkülöníteni: közéleti-politikai műsorok (főleg gazdasági, politikai műsorok), ismeretterjesztő műsorok (természetfilmek, tudományos műsorok) és szórakoztató, bulvár műsorok (filmek, sorozatok, sztárok élete) iránti érdeklődést.

5c. táblázat Közéleti érdeklődés főkomponens faktorsúlyai
(Eljárás: *Principal Component Analysis*)

	Faktorsúly
Belpolitikai hírek	,829
Bűnügyek	,575
Gazdasági hírek	,819
Külpolitikai hírek	,825
Politikai vitaműsorok	,769

Megőrzött információhányad: 59%

5d. táblázat Ismeretterjesztő műsorok iránti érdeklődés főkomponens faktorsúlyai
(Eljárás: *Principal Component Analysis*)

	Faktorsúly
Természetfilmek	,797
Történelmi filmek	,816
Tudományos ismeretterjesztő filmek	,875
Útifilmek, utazás	,844

Megőrzött információhányad: 69%

5e. táblázat Szórakoztató, bulvár műsorok iránti érdeklődés főkomponens faktorsúlyai
(Eljárás: *Principal Component Analysis*)

	Faktorsúly
Kabarék, humoros műsorok	,664
Kalandfilmek	,717
Krimik	,607
Sztárok élete	,609
Tévésorozatok	,589
Zenés-táncos show-műsorok	,700

Megőrzött információhányad: 42%

A közéleti érdeklődés mutatja a legerősebb kapcsolatot – különösen a feltételezett cselekvés dimenziójában. Azok, akik kevésbé fogékonyak a közéleti, politikai témák iránt, kevésbé mutatkoznak cselekvésre hajlandónak. Az ismeretterjesztő műsorok tekintetében hasonló összefüggés tapasztalható. A megvalósított cselekvés leginkább a szórakoztató, bulvár témák iránt kevésbé fogékony lakossági csoport körében jellemző. Ugyan ezek mind gyenge kapcsolatok (a Pearson-féle korrelációs együttható mértéke egyik esetben sem haladja meg a 0,2-es határértéket), de az összefüggések inkább alátámasztják feltételezéseinket.

Az életmódbeli szokások befolyásoló ereje

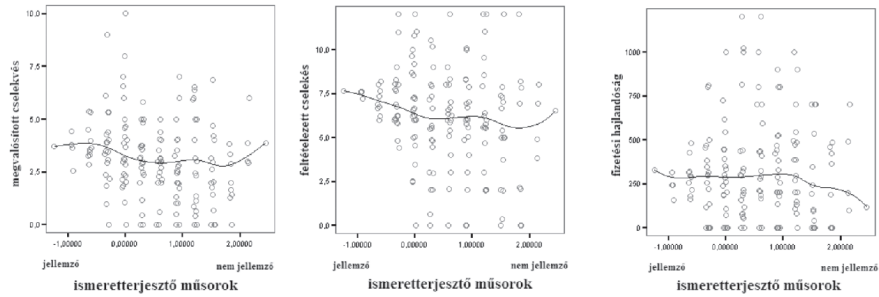
Hipotézisek – eredmények

A kiinduló feltételezésünk az volt, hogy akik gyakran végeznek szabadidős tevékenységeket, azok környezetvédelmi aktivitása és tenni akarása is magasabb. Amennyiben a hírek nem tudnak elég széles körhöz elérni, megmarad az esélye a személyes tapasztalat befolyásoló erejének.

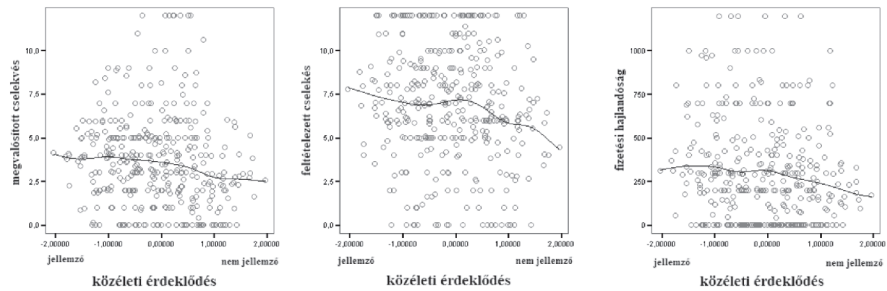
Négy fő aktivitási dimenziót sikerült elkülöníteni⁴ a válaszadók szabadidős tevékenységeinek elemzésével. Az első dimenzió a kultúrával kapcsolatos szokásokat (pl. színházba járás, múzeumok látogatása) jelöli ki. A második csoportba a társas aktivitási formákat (sörözők, borozók, zenés-táncos szórakozóhelyek látogatása) soroltuk. A harmadik a szabadtéri aktivitás típusokat (túrázás, sportolás), a negyedik pedig az egyéb, otthoni szabadidős elfoglaltságokat (videózás, számítógépezés) tartalmazza.

Az életmódbeli (kulturális, társas aktivitás, szabadtéri aktivitás, otthoni szabadidős tevékenység) dimenziók mentén a médiafogyasztási szokásokhoz hasonlóan csak gyenge kapcsolatokat fedezhetünk fel. Leginkább a kultúrafogyasztási szokások mutatnak kapcsolatot, a szabadtéri aktivitások – ahol az ember közvetlenül találkozik a természettel, környezetével – legerősebben a fizetési hajlandósággal járnak együtt. Meglepő fordulat, hogy ez a kapcsolat lényegében nem erősebb, mint az otthonülő tevékenységek esetében.

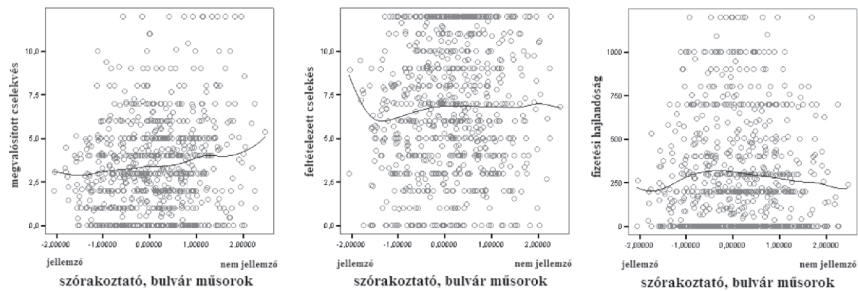
4 Függelék 401a., 401b., 401c. 401d. táblázatai.

Ia. ábra Ismeretterjesztő műsorok iránti érdeklődés és környezettudatosság kapcsolata

Ib. ábra Közéleti érdeklődés és környezettudatosság kapcsolata

Ic. ábra Szórákóztató, bulvár műsorok iránti érdeklődés és környezettudatosság kapcsolata

A személyes tapasztalás, problémával szembesülés befolyásoló ereje

Hipotézisek – eredmények

A szakirodalom is rámutat arra, hogy a társadalmi szolidaritás magasabb szintet mutat, ha az emberek közvetlenül szembesülnek az adott problémával. A kutatás során azt vizsgáltuk, hogy az egyén környezetével való elégedettség, illetve az illegális hulladéklerakásokkal való szembesülés mennyiben befolyásolja a cselekvési és fizetési hajlandóságot.

A Gallup 1992. nemzetközi vizsgálatában három szinten (helyi, országos és világ-szinten) vizsgálta a környezeti állapot megítélését. A magyar válaszadók az ország és világ környezeti állapotát sokkal rosszabbnak ítélték meg, mint a helyi viszonyokat. Ebben hasonlóságot mutatunk Lengyelországgal, Oroszországgal és a Koreai Köztársasággal. Ezeknél az országoknál tehát nem érvényesül az az általános szabály, miszerint a közeli problémákat nagyobbra értékeljük, mint a távolabbiakat. Ennek ellentmond, hogy a kutatók az érintettséggel magyarították a településtípusonként eltérő attitűdöket. A TÁRKI 1996. évi kutatása rámutatott ugyanis arra, hogy a mindennapokon megtapasztalt környezetkárosító jelenségeket egyben fontosabbnak is ítéltük. Mindemellett az Eurobarometer 1993-as kutatása – más EC országokkal összehasonlításban – feltárta, hogy a magyar válaszadók jóval negatívabban értékelik az egyes környezeti problémákat. A hulladékkérdés megítélése Magyarországon kiugróan problematikusnak bizonyult (38%vs.62%).

Belátható, hogy az adott problémával való szembesülés csak akkor hozhat kimutatható eredményt, ha azt az egyén szubjektív módon is negatív élményként értékeli. Kutatásunkban a kérdés a közvetlen és tágabb környezettel való elégedettséget vizsgálta (úgy mint a lakóhellyel, a köztisztasággal, a levegőtisztasággal, az ivóvízminőséggel vagy általánosságban a környezeti állapottal). A válaszokat egy főkomponensbe rendeztük.

Meglepő eredményt mutat, hogy a problémával szembesülés nem mutat hatást a környezetvédelmi preferenciákra: a környezettel való elégedettség korrelálatlan a cselekvési és fizetési hajlandósággal. A környezeti problémákkal való szembesülést mértük úgy is, hogy megkérdeztük a válaszadókat, van-e környékükön illegális hulladéklerakó, szemételep. A szemétkerakók jelenléte (megkérdezettek 28%-a (!) jelezte, hogy több ilyen is van környezetében) csak gyengén hat a környezettudatoSSágra. A megvalósított és feltételezett cselekvés esetében az átlagok szignifikánsan különböznek egymástól, s azok a megkérdezettek, akik szemetesebb környezettel szembesülnek, valamivel nagyobb cselekvési potenciállal is rendelkeznek.

6. táblázat A környezetben illegális szeméttelp és a környezettudatosság kapcsolata
(összes megkérdezett, átlagok)⁵

	Megvalósult cselekvés	Feltételezett cselekvés	Fizetési hajlandóság (Ft)
Van, több is (28%)	3,70	7,21	301
Van, egy (16%)	3,52	6,80	297
Nincs (43%)	3,37	6,48	283
Nt/nv (14%)	2,93	6,18	255
Összes megkérdezett	3,42	6,67	285

A közügyekben való aktivitás befolyásoló ereje

Hipotézisek – eredmények

A korábbi társadalmi attitűdök és a demokrácia fiatalsága magyarázó tényezője lehet a környezetvédelmi cselekvések hiányának. A hipotézis szerint az emberek közügyekben való aktivitása és igénye pozitívan befolyásolja a környezetvédelem érdekében tett lépéseket. Bár a kapott eredmények a gyakorlati tapasztalatoktól kicsit eltértek (a válaszadók több mint ötöde jelezte biztosra a részvételét egy környezetvédelmi beruházás közmeghallgatásán) a hipotézis beigazolódott mindhárom vizsgált függő változó esetében.

7. táblázat Részvétel közmeghallgatáson és környezettudatosság kapcsolata
(összes megkérdezett, átlagok)⁶

	Megvalósult cselekvés	Feltételezett cselekvés	Fizetési hajlandóság (Ft)
Biztosan	4,15	7,92	401
Valószínűleg igen	3,90	7,11	305
Valószínűleg nem	3,22	6,26	233
Biztosan nem	1,98	4,84	162
Nt/nv	2,53	5,86	253

5 Az alapadatokra vonatkozó kérdés: *Van-e az ön környezetében illegális hulladéklerakó?*

6 A *Függelékben* található 601a. 23. kérdés válaszai alapján.

Szociológiai Szemle 2008/2.

Az életkor hatása

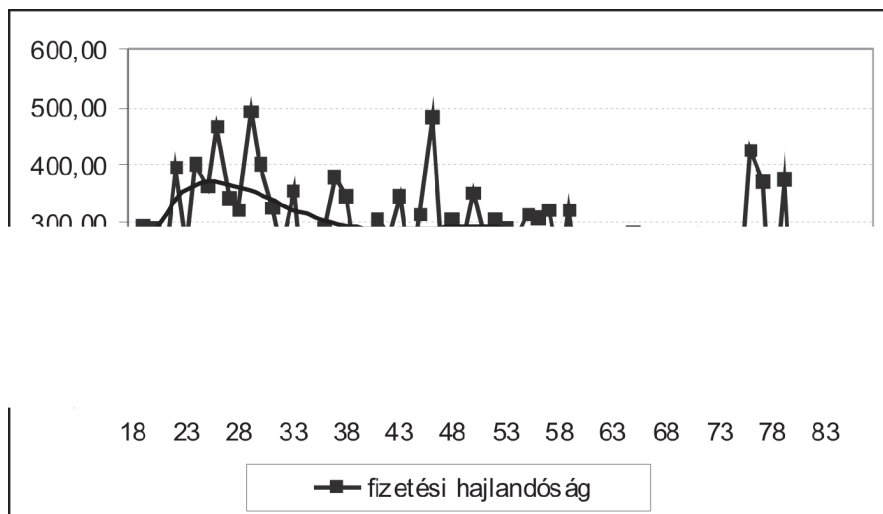
Hipotézisek – eredmények

Amennyiben feltételezzük, hogy a szocialista államberendezkedés negatívan hatott a társadalom tagjainak szolidaritására, úgy elvárásunk, hogy a fiatalabb korosztály társadalmilag szolidárisabb legyen, a környezetvédelmi problémákra érzékenyebben reagáljon.

A kutatási eredmények alapján a hipotézissel ellentétes eredményre jutottunk. Nem a fiatal korosztály az, aki aktívan képviseli a zöld értékeket. A korrelációs együttható értéke alapján az életkornak első olvasatra nincs hatása sem a megvalósított, sem a feltételezett cselekvésre. A fizetési hajlandóságra vonatkozóan is csak igen gyenge, fordított arányú kapcsolat jellemző. Az életkor hatása ugyanakkor kimutatható. Ha diagramokra vetítjük az értéket, akkor láthatjuk, hogy a 25-28. életévig mindhárom tényezőben növekszik a környezettudatosság, aminek szintje a 60. életévig stabil marad. A nyugdíjkorhatár elérése korszakhatár. Mindhárom, de különösen a fizetési hajlandóság mértéke rohamosan csökken. Így bár generációs hatás kimutatható, nem a legfiatalabb korosztály, hanem a 30-55 éves korosztály tekintetében beszélhetünk magasabb szintű környezettudatosságról.

2a. ábra Életkor és a megvalósított, illetve feltételezett cselekvés kapcsolata
(összes megkérdezett, átlagok)

2b. ábra Életkor és a fizetési hajlandóság kapcsolata
(összes megkérdezett, átlagok)

Korábbi kutatások alkalmával is vizsgálták az életkor befolyásoló szerepét a környezettudatosságra. Az Eurobarométer (1993) azt mutatta, hogy a problémák iránti érzékenységet a kor negatívan befolyásolta. Ennek ellentmond, hogy a TÁRKI (1994) kutatásában a fiatalabb korosztály az átlagosnál nagyobb arányban tartotta „komoly problémának” a környezetszennyezést. Ezt támasztotta alá egy tanulók körében végzett kutatás is: Magyarország környezeti állapotát egy egytől ötig terjedő skálán a diákok átlagosan 1,98-as értékre tették (Diákok, Fact Intézet 1994). A Gallup 1992-es kutatásában – a környezeti problémák egyénre kifejtett hatásával kapcsolatban – jelen felméréssel azonos eredmények születtek, mely szerint leginkább a fiatal középkorúak (31-45), a legkevésbé pedig a 60 évnél idősebbek aggódnak.

Kutatásunkkal jellegében hasonló kérdéskörben a TÁRKI 1993-ban, illetve 1996-ban végzett vizsgálódása kissé eltérő eredményre jutott. Az eredmények azt mutatták, hogy az életkor növekedésével az áldozatvállalási hajlandóság (magasabb árak, adók megfizetése, vagy alacsonyabb életszínvonal) mértéke csökken, s ezzel párhuzamosan nő a teljesen elutasítók köre. A jelenlegi, valamint a korábbi kutatás eredményeit összevetve arra a következtetésre juthatunk, hogy a tíz évvel ezelőtti, a környezetvédelem ügye iránt nyitott fiatalok helyére attitűdjeikben hasonló, környezettudatos fiatal generáció került, ám e fiatalabb nemzedék elköteleződése érezhetően gyengébb.

A háztartási jövedelem befolyásoló ereje

Hipotézisek – eredmények

A fizetési hajlandóság mérésénél elengedhetetlen, hogy a háztartások jövedelmi helyzetét figyelembe vegyünk. Korábbi kutatási adatokban már felmerült, hogy a környezeti értékek preferálása elsősorban a vagyonosabb rétegekhez kapcsolható. Így nem csak jövedelemszint, de vagyoni helyzet alapján is értékeltük az eredményeket.

Az Eurobarometer 1993-as kutatásában a környezeti problémák iránti érzékenységet az iskolai végzettség és a jövedelem is pozitívan befolyásolta. A Galup 1994. eredményei alapján a magasabb iskolázottságúak voltak azok, akik a átlagosnál nagyobb arányban tartották a környezetszennyezést komoly problémának. A TÁRKI 1993-as és 1996-os korábban idézett kutatása hasonló következtetésekre jutott: magasabb áldozatvállalási hajlandóságot mutattak a vagyonosabb és alacsonyabbat a szegényebb megkérdezettek.

A kutatásunk során arra a következtetésre jutottunk, hogy a háztartások jövedelme csak gyengén befolyásolta a szelektív hulladékgyűjtéssel kapcsolatos preferenciákat. A szubjektív vagyoni helyzet megítélése ugyanakkor jobban alátámasztja a vagyoni-jövedelmi helyzet, illetve a környezettudatossággal kapcsolatos attitűd közötti összefüggésre vonatkozó hipotézist.

8. táblázat Szubjektív anyagi helyzet és környezettudatosság kapcsolata
(összes megkérdezett, átlagok)

	Megvalósult cselekvés	Feltételezett cselekvés	Fizetési hajlandóság (Ft)
Gondok nélkül élnek	3,87	7,14	398
Beosztással kijönnek	3,63	6,98	348
Éppen hogy kijönnek jövedelmükből	3,39	6,36	248
Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak	2,70	6,15	176
Nélkülözések között élnek	3,43	7,20	116
Nt/nv	2,91	7,10	169

A nemek jelentősége a környezettudatosságban

Hipotézisek – eredmények

A hipotézisünk az volt, hogy a nők társadalmi szerepük miatt nagyobb fokú érzékenységet mutatnak a társadalmi problémák iránt. Azt vártuk, hogy a társadalmi szolidaritás a női nem tekintetében magasabb szintű, és ez a környezetvédelem területén is megjelenik.

Hipotézisünket alátámasztotta, hogy a Gallup 1994-es kutatása igazolta, hogy a nők az átlagosnál nagyobb arányban tartották komoly problémának a környezetvédelmet. Egy másik kérdéskörben viszont azt láthattuk, hogy a nők és férfiak között nincs

Szociológiai Szemle 2008/2.

lényeges különbség a környezeti aggodalom fokát tekintve. Ezt támasztotta alá a TÁRKI 1993-as és 1996-os kutatása, amely azt mutatta, hogy nincs eltérés az áldozatvállalás tekintetében a nemek között.

Eredmények a TÁRKI kutatásával mutattak hasonlóságot, ugyanis nem igazolták hipotézisünket.⁷ A férfiak és nők közti különbségek elhanyagolhatóak, sőt, azonos problémaérzékenységük mellett a férfiak valamivel nagyobb cselekvési gyakorlattal jellemezhetők, mint a nők. Végső megállapításként azonban be kell látni, hogy a nemnek nincs kimutatható hatása a megvalósított és feltételezett cselekvési és fizetési hajlandóságra sem.

A jövő generációja iránti szolidaritás, a gyerek szerepe a környezettudatosságban

Hipotézisek – eredmények

A környezetvédelem egyik fő üzenete, hogy a jövő generációjának életkörülményeit, egészségi állapotát nagy mértékben meghatározza a jelenlegi környezettel kapcsolatos tevékenység. Így a hipotézis alapján arra számítottunk, hogy a háztartáson belül a gyermekek száma javítja a fizetési és cselekvési hajlandóságot.

Beigazolódtott az a hipotézis, miszerint a gyerek meghatározó tényező a környezettudatosság tekintetében. Különösen a feltételes cselekvési értékek magasabbak a gyerekes családban. A generációs különbségek mellett ez a tény is megerősíti azt a kiindulópontot, mely szerint a környezetvédelem nem csak a jelen, de a jövő generációja iránti szolidaritás mérőszámaként is funkcionálhat. A gyerekes családok mind a három mércén környezettudatosabbnak mutatkoznak. A gyerekek száma azonban kevésbé befolyásolja a környezettudatosságot.

9. táblázat Van-e gyerek a háztartásban, illetve a környezettudatosság kapcsolata (összes megkérdezett, átlagok)

	Megvalósult cselekvés	Feltételezett cselekvés	Fizetési hajlandóság (Ft)
Nincs	3,31	6,38	268
Van gyerek	3,65	7,27	320
Összesen	3,42	6,67	285

7 Függelék 901a. táblázata alapján.

A mikrotársadalmi szolidaritás hatása a makrotársadalmi szolidaritásra, a településtípus befolyásoló ereje

Hipotézisek – eredmények

A kiinduló álláspont az volt, hogy egy kisebb közösséghez való tartozás csökkentti annak az esélyét, hogy az egyén makrotársadalmi szolidaritása erősebb legyen. Kíváncsiak voltunk, hogy a fent említett összefüggések hogyan jelentkeznek, ha az emberek iránti bizalmat vizsgáljuk. Azt feltételeztük, hogy amennyiben adott településen a mikrotársadalmi kapcsolatok erősebbek, úgy az emberekbe vetett bizalom is magasabb szintű (és fordítva). Úgy találtuk, hogy az attitűdök ezen szintjén feltételezésünk nem állta meg a helyét, bár részeredmények felmutathatók: a településtípus és a környezetvédelmi cselekvési hajlandóság csak a budapestiek és a megyei jogú városok lakói körében tért el az átlagtól. A fővárosiak bizalmi szintje jócskán eltér a vidéki nagyvárosok lakóiétól, ráadásul negatív irányban. Azaz Budapesten a közösségi bizalmi szint jóval alacsonyabb, valószínűsíthetően az egyetlen „igazi” nagyvárosban tapasztalható elidegenedésnek köszönhetően.

Így a további eredmények nem igazolták, hogy a mikro- és makrotársadalmi szolidaritás között összefüggés lenne a környezetvédelem területén. A kapott összefüggések így más magyarázatot igényelnek.

A fentiek ellenére a környezettudatossági attitűdök eltérő módon alakultak, ha a különböző településtípusban élőket hasonlítjuk egymáshoz. Ha a szelektív hulladékgyűjtési gyakorlatot nézzük, a legkedvezőbb mutatót a megyei jogú városok lakosai körében találjuk (ahol a szelektív hulladékgyűjtés lehetősége jelenleg az átlagosnál magasabb színvonalú), míg a kisvárosokban és különösen a legkisebb településeken ennél jóval rosszabb az arány. A feltételezett cselekvés már kiegyenlítettebb, bár a fővárosiak és a vidéki nagyvárosiak között szignifikáns különbség található. Úgy tűnik azonban, a budapestiek a fizetési hajlandóságban az erősebbek, míg a többi településtípus között eltűnnek a különbségek.

10. táblázat Településtípus, illetve környezettudatosság kapcsolata
(összes megkérdezett, átlagok)

	Megvalósult cselekvés	Feltételezett cselekvés	Fizetési hajlandóság (Ft)
Budapest	3,61	5,89	343
Vidéki nagyvárosok	4,07	7,23	266
Kisvárosok	3,31	6,71	272
Községek	2,99	6,76	274

A TÁRKI (1993, 1996) áldozatvállalási kérdéskörére kapott válaszok azt mutatták, hogy lakóhely szerint hasonlóan viselkedik két csoport: a megyeszékhelyen és Budapesten élők támogatóbbak, mint a kisvárosokban vagy a községekben élők. Más kutatások is azt mutatták, hogy településtípus és régió szerint eltérés van a környezeti problémák iránti érzékenység tekintetében. Az Eurobarometer (1993) eredményei sze-

rint a problémák megoldását elsősorban a budapestiek, a fővárosi agglomerációban és a Dunántúlon élők tartják a legsürgetőbbnek, míg az ország észak-keleti részén ez kevésbé számít égető problémának. A Gallup 1992-ben, illetve 1994-ben felvett kutatása hasonló összefüggéseket mutatott ki.

A vallásosság szerepe

Hipotézisek – eredmények

A TÁRKI (1993, ISSP) kutatása alapján Szántó János arra a következtetésre jutott, hogy a mai magyar társadalom környezettel kapcsolatos beállítódása alapvetően négy típusba sorolható: praktikus szemléletűek csoportja, „enyhe ököcentrikus világgépet” vallók, „erősebb ököcentrizmust” vallók valamint a „technikai optimizmussal” bírók csoportja. Ez a tipológia többé-kevésbé jól összevág a hazai értékpszociológiai vizsgálatokkal, amely a kutatások során arra engedett következtetni, hogy a vallásosságnak fontos szerepe van a környezettel kapcsolatos beállítódásokban.

Hipotézisünk szerint a vallásosságban megjelenő szolidaritás kapcsolódhat más közösségi együttműködési területekhez is, például a környezetvédelemhez. Az elemzés ezt a hipotézist azonban cáfolta. A vizsgált változók között a korábbi kutatások hipotéziseivel ellentétben nem mutattunk ki összefüggést.

ÖSSZEZÉS

A kutatás célja az volt, hogy rávilágítsunk arra, hogy a környezetvédelemmel szimpatizáló lakossági attitűdök nem hozzák magukkal automatikusan a környezettudatos cselekvések végrehajtását. Kiindulópontunk szerint az attitűdkérdésekre adott válaszok jól tükrözik az adott téma társadalmi elfogadottságát, de ez még nem elegendő az egyének cselekvési aktivitásához. A környezetvédelmi beruházásoknak nem elegendő a célját ismerni, minden részletét a társadalommal egyeztetni, elfogadtatni is kell.

A kutatási eredmények arra engednek következtetni, hogy a legfontosabb feladat a környezetvédelem területén a lakosság információhoz juttatása, a demokratikus lehetőségek kihasználásának biztosítása, népszerűsítése. A környezeti nevelés erőteljesebb hangsúlyozásával a fiatal célcsoport körében kell a környezettudatosságot elterjeszteni. A korábbi évek társadalmi bizalmatlansága az egyik legnagyobb gátja a cselekvésnek, amelyet a hipotézissel ellentétben szankciókkal sem lehet nagymértékben befolyásolni. Ennek egyik legfőbb oka, hogy a környezetvédelemben elsősorban a társadalmi szolidaritás gyökerei húzódnak meg, amely a jövő generáció iránti szolidaritásban mutatkozik meg. Ezt igazolja a gyerekekkel rendelkező háztartások aktívabb környezettudatossága. Jó kezdeményezés lehet a jövő nemzedéke országgyűlési biztosának (ombudsman) kinevezése, azonban nem szabad, hogy a társadalmi ismeretszint és elvárás hosszú távon és nagymértékben elszakadjon a politikai szintértől. Így meg kell fogalmazni azt az igényt, hogy a közigazgatás a civil szervezetek – többek között az egyházak – és a társadalom többi részének tájékoztatása és aktív bevonása révén valószínűsítse meg környezetvédelmi elképzeléseit.

Szociológiai Szemle 2008/2.

A magyar társadalom sajátos jellemzőket mutat a társadalmi szolidaritás területén. A környezetvédelem jó példa annak megmutatkozására, hogy az általános attitűdök nem jelentenek elegendő motivációt a cselekvéshez, a valódi áldozatvállaláshoz. A magyarországi helyzet hasonlóságot mutat a jóléti társadalmi rendszerek általános elfogadottsági szintjéhez, de egyidejűleg az áldozatvállalás alacsony szintje jellemzi. Ráadásul erre a témakörre is igaz, hogy a valós vagy érzékelt társadalmi státusz nagyban kijelöli a környezettudatos cselekvési területet. Az eredmények fényében további kutatási területként ajánlkozik az egészségügyi, nyugdíjrendszerei, adótudatossági kutatások eredményeinek összevetése a környezetvédelmi társadalmi kutatások eredményeivel.

IRODALOM

- Bacow, L.S.–Wheeler, M. (1984): *Environmental Dispute Resolution*. New York: Plenum Press.
- Csontos, L.–Kornai, J.–Tóth I.Gy. (1996): Az állampolgár, az adók a jóléti rendszer reformja. *Századvég*. Új Folyam 2: 2–38.
- Elster, J. (1995): *A társadalom fogaskerekei, magyarázó mechanizmusok a társadalomtudományokban*. Budapest: Osiris-Századvég.
- Fact (1993): Környezeti értékek szocializációja a pécsi oktatási intézményekben. Fact Intézet.
- Füzesi Zs.–Tistyán L. (1998): A környezeti tudat alakulásának elemzése a rendszerváltás óta eltelt időszakban, Budapest: BKE Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszék, 54. számú füzet, február.
- Gallup (1992): *The Health of the Planet Survey*. Budapest: Magyar Gallup Intézet.
- Gallup (1994): *Zöldülő Magyarország? Környezeti Attitűdök 1994 őszén*. Budapest: Magyar Gallup Intézet.
- Gentischer P.–Hartman M.–Kalas Gy.–Tarnik Cs. (1997): *A lakossági fogyasztási szokások változásának összefüggése a hulladékgyűjtéssel*. Budapest, október.
- Kahnemann, D.–Knetsch, J.L.–Thaler, R.H. (1991): Anomalies: the Endowment Effect, Loss Aversion, and Status Quo Bias. *Journal of Economic Perspectives*, 5: 193–206.
- Kerekes S.–Kindler J. (1994): A magyarok és a környezet 1993-ban? Európai összehasonlítás az Eurobarométer kérdőíve alapján. Budapest: Környezettudományi Központ Alapítvány.
- Lindenberg, S. (2002): Solidarity, its Microfoundations and Macrodpendence. In Favereau, O.–Lazega, E. eds.: *Conventions and Structures in Economic Organization*. Markets, Networks and Hierarchies. Cheltenham and Northampton: Elgar, 282–328.
- Ockenfels, A.–Weimann, J. (1999): Types and Patterns – An Experimental East-West-German Comparison of Cooperation and Solidarity. *Journal of Public Economics*, 71: 275–287.
- Olson, M. (1997): *A kollektív cselekvés logikája*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Ostrom, E. (1990): *Governing the Commons: The Evaluation of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Raub, W.–Weesie, J. (1990): Reputation and Efficiency in Social Interactions: an Example of Network Effects. *American Journal of Sociology*, 96: 626–654.
- TÁRKI (1993, 1996): Mészáros-Baráth-Polonyi-Vad: Lakossági vélemények, attitűdök a magyarországi környezetvédelem helyzetéről Zárótanulmány Budapest, 1996. november
- Vári A.–Vásárhelyi J.–Szirmai V.–Bognár J. (1997): Városi közösségekben folyó komplex környezetjavító-tudatformáló programok vizsgálata. Budapest: BKE Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszék, november.
- Uzzi, B. (1997): Social Structure and Competition in Interfirm Networks: the Paradox of Embeddedness. *Administrative Science Quarterly*, 42(1): 35–67.

Szociológiai Szemle 2008/2.

FÜGGELÉK

101a. táblázat Melyik állítás áll Önhöz a legközelebb? (összes megkérdezett, %)

A hulladékok kezelésével nem kell különösebben foglalkozni, eddig is minden a szemétkerakóba került.	11%
A szelektív hulladékgyűjtés és újrahasznosítás nagyon fontos, mert egyre több hulladék keletkezik, melyet nem lehet egyszerűen csak elföldelni. A szelektív hulladékgyűjtés megoldja ennek a problémáját.	47%
A szelektív hulladékgyűjtés és újrahasznosítás nem elegendő a hulladékprobléma megoldásához, oda kell figyelni arra is, hogy csökkenjen a keletkező hulladék mennyisége.	40%
Nem tudja, nem válaszol	2%

101b. táblázat És ezek közül melyik állítás áll Önhöz a legközelebb? (összes megkérdezett, %)

Manapság a keletkező hulladék mennyisége évről-évre növekszik. Ezért mindenkinek kötelessége, hogy a szemetét szelektíven gyűjtse, hogy azt újrahasznosítsák, csak így biztosítható, hogy gyermekeinknek, unokáinknak is tiszta országot hagyjunk hátra.	72%
Nincs olyan jel, amely azt mutatná, hogy a hulladék-helyezés probléma lenne. Amíg a szemetes elszállítja és van hely a földben, addig a szelektív hulladékgyűjtéssel sem kell törődni.	10%
Az a legfontosabb, hogy ne kerüljön illegálisan az erdőszélre lerakásra a szemet. A többi majd a természet megoldja.	15%
Nem tudja, nincs válasz	3%

101c. táblázat Az eltérő csomagolási hulladékokat külön gyűjtők aránya

Hány hulladékfajtát gyűjt/gyűjtene a háromból:	Jelenlegi gyakorlat			Feltételezett cselekvés
	spontán említés	tételes említés	← a kettőt együttvéve	
0	35%	30%	28%	17%
1	27%	23%	22%	24%
2	23%	25%	25%	32%
3	15%	23%	25%	27%

101d. táblázat Mít szoktak Önök itt ebben a háztartásban szelektíven gyűjteni? (NYITOTT KÉRDÉS)

Szoktak-e Önök itt ebben a háztartásban szelektíven gyűjteni...

1. Újságpapírt, nyomtatványokat?
2. Más papírhulladékokat?
3. Műanyag palackokat?
4. Fém italos dobozokat?

Szociológiai Szemle 2008/2.

5. Egyéb fémhulladékot?
6. Fehér üvegeket (konzerv, ital stb.)?
7. Színes üvegeket?
8. Elemeket, akkumulátorokat?
9. Festékes dobozokat?
10. Lejárt gyógyszert?
11. Kerti hulladékot, szerves hulladékot?
12. Háztartási gép és elektronikai hulladékot?
13. Egyéb, éspedig:

101e. táblázat Ön milyen hulladékokat lenne hajlandó szelektíven gyűjteni és külön zsákokba dobni, ha bevezetnék ezt a rendszert?

(NYITOTT KÉRDÉS)

hajlandó lenne-e szelektíven gyűjteni a háztartásában felhalmozódó...

1. Újságpapírt, nyomtatványokat?
2. Más papírhulladékokat?
3. Műanyag palackokat?
4. Fém italos dobozokat?
5. Egyéb fémhulladékot?
6. Fehér üvegeket (konzerv, ital stb.)?
7. Színes üvegeket?
8. Elemeket, akkumulátorokat?
9. Festékes dobozokat?
10. Lejárt gyógyszert?
11. Kerti hulladékot, szerves hulladékot?
12. Háztartási gép és elektronikai hulladékot?
13. Egyéb, éspedig:

101f. táblázat A megkérdezettek hány százaléka lépne be az adott áremelésnél az elfogadói körbe? (összes megkérdezett, %)

	Belépési gyakoriság
Nem hajlandó a jelenleginél többet fizetni	42
200–600 Ft	33
700–1200 Ft	23
Nt/nv	2

301a.48. kérdés: Hallott-e Ön arról, hogy szigorodtak az illegális szemétkerakókra kiszabható büntetéseket, és így akár 3 év börtönbüntetést is kaphat az, aki szemetet hord az illegális szemétkerakóba és, hogy akár 5 év börtönbüntetést kaphat az, aki veszélyes hulladékot hord az illegális helyekre?

- 1 – Hallott róla
2 – Nem hallott róla
0 – Nem tudja X – Nincs válasz

301a 49. kérdés: Mi erről az Ön véleménye:

- 1 – Még ennél is szigorúbban kellene büntetni,
- 2 – Egyetért a büntetéssel és annak súlyosságával vagy
- 3 – Túl szigorúnak érzi a büntetést?
- 0 – Nem tudja X – Nincs válasz

401a. táblázat Szabadidős tevékenységek: kultúra fogyasztás főkomponens faktorsúlyai
(Eljárás: *Principal Component Analysis*)

	Faktorsúly
Moziba járás	,721
Színházba járás	,802
Regényolvasás	,673
Múzeumok, kiállítások látogatása	,760
Zenehallgatás	,551

Megőrzött információhányad: 50%

401b. táblázat Társas aktivitás főkomponens faktorsúlyai
(Eljárás: *Principal Component Analysis*)

	Faktorsúly
Zenés-táncos szórakozóhelyekre járni	,838
Éttermek, sörözők, borozók látogatása	,835
Összejárni barátokkal, ismerősökkel	,739

Megőrzött információhányad: 65%

401c. táblázat Szabadtéri aktivitás főkomponens faktorsúlyai
(Eljárás: *Principal Component Analysis*)

	Faktorsúly
Túrázás, kirándulás	,702
Sportolás (egyéni)	,862
Foci, más labdajáték	,770

Megőrzött információhányad: 61%

401d. táblázat Szabadidős tevékenységek: egyéb otthoni tevékenységek főkomponens faktorsúlyai (Eljárás: *Principal Component Analysis*)

	Faktorsúly
Számítógépezés, internetezés	,760
Videó/DVD nézés	,796
Sportközvetítések nézése	,527
Sakkozás, kártyázás	,576

Megőrzött információhányad: 45%

401e. táblázat Aktivitási formák⁸ és a környezettudatosság kapcsolata (Perason-féle korrelációs együtthatók, zárójelben a szignifikanciahányados)

	Megvalósult cselekvés	Feltételezett cselekvés	Fizetési hajlandóság
Kultúrafogyasztás	-,173 (,000)	-,091 (,000)	-,241 (,000)
Társasági aktivitás	-,016 (,528)	-,020 (,433)	-,132 (,000)
Szabadtéri aktivitás	-,111 (,000)	-,086 (,001)	-,200 (,000)
Egyéb otthoni szabadidős elfoglaltságok	-,058 (,026)	-,116 (,000)	-,171 (,000)

601a. 23. kérdés: Részt venne-e Ön a lakókörnyezetében tervezett, környezetet érintő beruházást megelőző lakossági közmeghallgatáson?

- 1 – Biztosan részt vennék
- 2 – Valószínűleg részt vennék
- 3 – Valószínűleg nem vennék részt
- 4 – Biztos, hogy nem vennék részt?
- 0 – Nem tudja
- X – Nincs válasz

8 A főkomponensek negatív értékei jelzik, ha valakire jellemző az adott aktivitási forma, pozitív értékei pedig azt, ha nem.

901a. táblázat Nem és környezettudatosság kapcsolata (azonos probléma-térkép esetén)
(érdemben válaszolók, átlagok)

		Megvalósított cselekvés	Feltételezett cselekvés	Fizetési hajlandóság
<i>Problémakör: belvíz, árvíz</i>				
Fontosnak tartják	Férfiak	3,32	6,74	242
	Nők	3,68	6,97	260
	Összesen	3,52	6,87	252
<i>Szignifikancia⁹:</i>		,193	,519	,509
<i>Problémakör: autók által okozott légszennyezés</i>				
Fontosnak tartják	Férfiak	3,22	7,00	300
	Nők	3,34	6,51	298
	Összesen	3,29	6,73	299
<i>Szignifikancia:</i>		,644	,174	,959
<i>Problémakör: ivóvíz minősége</i>				
Fontosnak tartják	Férfiak	3,14	6,36	261
	Nők	3,55	5,98	261
	Összesen	3,37	6,14	261
<i>Szignifikancia:</i>		,108	,304	,989
<i>Problémakör: veszélyes hulladékok</i>				
Fontosnak tartják	Férfiak	3,43	7,10	288
	Nők	3,42	6,74	315
	Összesen	3,42	6,91	302
<i>Szignifikancia:</i>		,965	,332	,407
<i>Problémakör: allergiát okozó növények</i>				
Fontosnak tartják	Férfiak	3,60	6,75	283
	Nők	3,33	6,25	293
	Összesen	3,44	6,46	289
<i>Szignifikancia:</i>		,365	,212	,770
<i>Problémakör: gyárak által okozott légszennyezés</i>				
Fontosnak tartják	Férfiak	3,12	6,34	222
	Nők	3,23	6,41	285
	Összesen	3,18	6,38	253
<i>Szignifikancia:</i>		,691	,857	,043
<i>Problémakör: szelektív hulladékgyűjtés</i>				
Fontosnak tartják	Férfiak	4,48	7,53	330
	Nők	3,64	7,09	361
	Összesen	4,00	7,28	348
<i>Szignifikancia:</i>		,044	,397	,524

9 95%-os konfidencia-intervallumon.

Szociológiai Szemle 2008/2.